

УДК 124.5:001.12/.18

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.13>**І. І. Смаль**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1146-8026>*кандидатка філософських наук,
доцентка кафедри історії, теорії держави і права та філософії
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана Дем'янука*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ ТЕОРІЇ ЦІННОСТЕЙ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТ.: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Станом на сьогодні одним з найвпливовіших розділів філософії безперечно можна вважати аксіологію – вчення про цінності. За відносно короткий термін ідеї та думки про роль і значення цінностей трансформувалися у систему аксіологічних знань, що нині неодмінно застосовуються для (1) осмислення загальних проблем буття й, зокрема, буття людини, (2) досліджень проблематики гносеологічного й праксеологічного плану, (3) пошуку вирішення значного спектру соціально-філософських питань.

Водночас, увага до аксіології очевидно зумовлена обґрунтованою дослідженнями й працями Т. Парсонса, Г. Гофстеда, А. Маслоу, Р. Інґегарта, М. Рокича, Ш. Шварца та інших вчених позицією, що цінності привертають особливу увагу саме у періоди суспільних трансформацій, культурних переходів, соціально-політичних потрясінь. У цьому контексті український філософ Я. Любимий наголошує, що у добу цивілізаційних криз та глобальних військово-політичних протистоянь рівень впливу ціннісних орієнтирів особистості відчутно зростає [5]. Водночас, на долю України випало пережити найтрагічніше потрясіння й випробування – війну, а це, як зазначає А. Єрмоленко, «виклик ціннісно-нормативному порядку, який уможливорює гідне існування людей і людства» [4, с. 8]. І на цей виклик необхідно відповідати не лише мужністю і силою зброї, але й глибиною думки та твердістю морально-ціннісних позицій.

Відтак цілком аргументованою є увага до ціннісної теорії та її наукових напрацювань, стану аксіології та перспектив її поступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передусім маємо наголосити, що на тлі значного обсягу публікацій, що присвячені аксіологічній проблематиці, нас передусім цікавили дослідження саме у контексті пошуку розуміння змісту сучасної ціннісної теорії, її предмету й принципів проблемних питань, завдань та функцій у сучасному науковому та соціокультурному просторі. Відзначимо, що у цьому кон-

тексті особливо виділяються за змістом та ідеями праці таких українських дослідників, як-от Н. Анацька, В. Андрущенко, Т. Антоненко, В. Бліхар, С. Горбатюк, А. Єрмоленко, А. Кавалеров, Б. Католик, Я. Любимий, А. Матвійчук, І. Надольний, М. Підлісний, А. Ручка, Т. Свідло, Л. Усанова, І. Усанов, В. Шамрай та інші. Аналіз робіт згаданих науковців уможливорює твердження, що перманентний інтерес до аксіологічного знання зумовлений аксіоматичним для сучасної аксіології твердженням про те, що ціннісна свідомість зумовлює спосіб включення людини у різні форми життєвих активностей та, водночас, визначає характер спрямованості відповідних активностей. Відтак сталої актуальності набуває «знайомство з філософськими підходами до аналізу трансформаційних процесів та осмислення проблем ціннісного самовизначення людини в них» [8, с. 88].

До загальних позицій дослідників у сфері аксіологічної проблематики також можна віднести твердження, що упродовж історії розвитку людства роль цінностей як регуляторів активностей індивіда зазнавала змін, власне як і самі цінності особистості й суспільства трансформувалися на різних етапах цивілізаційного розвитку. При цьому, перша чверть ХХ ст. позначилася драматичною кризою світового порядку та військово-політичним протистоянням демократії та тоталітаризму. І це знову таки призводить «до зміни конфігурації цінностей особистості та, відповідно, цінностей суспільства в цілому» [5, с. 10], що також мотивує до спеціальної наукової уваги до аксіологічного знання, візій фахівців з ціннісної теорії на аксіологічні аспекти сучасних глобальних проблем і виклики.

Стимулом для уваги до перспектив розвитку аксіології також є позиція, відповідно до якої в якості фундаментальної мети сучасної освіти проголошується формування аксіологічної культури [13]. В основі цієї позиції класична для західної філософської і культурознавчої думки теза, що культура невіддільна від освіти, оскільки освіта у найширшому сенсі слова є те, що антропологи

називають «інкультурацією», тобто процесом, за допомогою якого культура передається суспільством та засвоюється індивідом [10, с. 3]. Отже, освіта є первинним засобом залучення особистості до світу культури та її духовних й матеріальних цінностей, що надає особливого статусу аксіології, як розділу філософії, до предметного поля якого належить цінності та ціннісні феномени, а також питання впливу цінностей на формування світосприйняття людини, мотиви її виників та консолідації суспільства.

Водночас, маємо підстави констатувати, що досі відсутні комплексні дослідження, у яких би здійснювався аналіз сучасних методологічних підходів у галузі ціннісної теорії українських дослідників першої чверті XX ст. Отже пропонується матеріал буде авторською спробою надолужити цю прогалину.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в узагальненні й систематизації актуальних й перспективних методологічних підходів українських дослідників аксіологічного вчення першої чверті XXI ст. Методологічну основу дослідження становлять сукупність методів і прийомів наукового пізнання, які дозволили зреалізувати заявлену мету з дотриманням принципів науковості, логічності, об'єктивності та критичності. Зокрема, метод інформаційного пошуку застосовано у процесі вибору наукової літератури, присвяченої обраній темі. Метод аналізу використано під час опрацювання наукових доробків представників ціннісної теорії. Метод систематизації став основним для виокремлення актуальних питань аксіології та її перспективи. Метод узагальнення уможливив укладання висновків на підставі проведеного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Свого часу американський філософ С. Гарт висловився у тому дусі, що аксіологія, існували відтоді як людина почала розмірковувати над умовами свого життя, структурою реальності, порядком природи та щодо місця людини у ній. «Цілком ймовірно, пошуки цінностей, речей і подій, які сприяють виживанню і покращенню життя, породили прагнення до пізнання реальності» [11, с. 29]. Але з наукознавчої точки зору аксіологія як системне вчення про цінності формується у другій половині XIX ст., чому значною мірою сприяли роботи таких філософів та науковців, як-от Г. Лотце, Ф. Брентано, А. Рітчль, П. Лапі, Е. фон Гартман, К. фон Еренфельса. Завдяки працям згаданих авторів початок XX ст. аксіологія набула науково-дисциплінарного статусу з власним предметним полем, до якого входили проблеми онтологічного статусу цінностей, а також питання гносеологічного, соціально-філософського й культурологічного порядку.

Подальший розвиток аксіології – у межах класичного періоду, визначили два основних аксіологічних тренди, зокрема об'єктивістський (фундатори якого передусім є Г. Ріккерт, В. Віндельбанд) та суб'єктивістський (походить від Г. Лотце й розвинутий А. Майнонгом, Р. Перрі, Ж.-П. Сартром й М. Гайдеггером). Предметом аксіології на цьому етапі постають ціннісні феномени у різноманітті їхніх наукових трактувань й концептуального вираження, що інтегровано утворило систему аксіологічного знання як основи ціннісно та морально виважених індивідуальних та суспільних практик.

Відповідна тенденція не лише зберіглася, але й набула розвитку у другій половині XX ст., чому сприяли напрацювання таких науковців, як-от К. Клакхон, А. Маслоу, Р. Інґлеарт, М. Рокич і Ш. Шварц. Очевидною особливістю розвитку аксіології на цьому етапі стало включення аксіологічної проблематики до широкого спектру наукових міждисциплінарних досліджень із залученням здобутків ціннісної теорії. Своєю чергою застосування аксіологічного підходу стало методологічним *must-have* у дослідженнях політологічного, економічного, правового, культурознавчого, історичного та педагогічного напрямів. Водночас, кінець XX ст. – початок XXI ст. позначився парадигмальним положенням про наявність зв'язку між суспільними, соціо-культурними трансформаціями та змінами ціннісного порядку. Відповідно наголошувалося на особливій ролі філософії та філософських дисциплін, зокрема, щодо теоретичного обґрунтування (й розуміння) практики формування нових світоглядних, а отже й ціннісних, орієнтирів.

Означені тенденції розвитку аксіології безперечно вплинули й на розвиток аксіологієзнавчих досліджень українських науковців та спонукали їх до пошуку актуальних й перспективних методологічних підходів у галузі ціннісної теорії, яким і буде присвячений подальший виклад.

Одним з перспективних філософських засобів переоцінки системи цінностей та проблем самоідентифікації людини в умовах мінливого суспільства Л. Усанова і І. Усанов запропонували постметафізичну методологію [8], щоправда у предметному полі аналізу цінностей як феноменів індивідуального й локального порядку, чутливих до особливостей дискурсу застосування. Дослідники наголошують, що трансформації постмодерністського світу не призводять до нівелювання ідеї ціннісного світовідношення, а навпаки його проблематизують і актуалізують: «оскільки соціальні перетворення, що проявляються у процесах індивідуалізації суспільного та особистого життя, становлення культури, де зовнішній соціальний контроль, зорієнтований

на одноманітність, змінюється самоконтролем, орієнтованим на різноманітність цінностей та поведінки, формують людину, яка самовизначається не в просторі всезагальних форм як таких, а у власному життєвому процесі» [8, с. 97]. Консолідуючись з такою позицією, зауважимо, що індивідуалізація процесу формування ціннісного світовідношення потребує вільної орієнтації у просторі аксіологічних знань, що їх продукує аксіологія, і, зрештою, високого рівня аксіологічної культури. Осмислення змісту такої культури, а також шляхів її формування, відтак, перетворюється на пріоритетне прикладне завдання теорії цінностей.

Український філософ А. Ручка наголошує на характерній для людини дихотомії вибору між бажаним й належним, в основі якого цінності й, фактично, ціннісний вибір. Дослідник підкреслює, що насправді мовиться про пререференційне мислення, до якого особистість вдається і у ситуації граничних пунктів людської екзистенції, і у повсякденні, наприклад, під час вибору професійного шляху, визначенні життєвої мети і завдань. Водночас, «ціннісний підхід до навколишнього середовища постійно опосередковується тими змінами, що відбуваються як на макросоцієтальному, так і на індивідуально-особистому рівнях» [7, с. 173]. У будь-якому разі світ цінностей потребує спеціальної наукової уваги. Між тим, на відміну від української дослідницької практики, де світ цінностей переважно досліджується теоретичними аналітичними засобами, у західних соціальних науках, наголошує А. Ручка, сучасні ціннісно-сміслові метаморфози активно вивчаються за допомогою як відповідних концептуальних моделей, так і всеохопних емпіричних досліджень, прикладами яким є Всесвітні дослідження цінностей (WVS) та Європейські дослідження цінностей (EVS). «За допомогою цих моделей їх автори намагаються дати пояснення ціннісно-смісловим метаморфозам, які відбуваються в сучасних розвинених суспільствах» [7, с. 176]. Очевидно, що осмислюючи перспективи аксіологічних досліджень в Україні варто звернути увагу на перспективу залучення моделювання й пов'язаного з ним кваліметричного підходу у контексті аналізу цінностей та ціннісних феноменів.

Відзначимо, що вже згаданий нами Я. Любимий, акцентуючи увагу на поточній цивілізаційній кризі, висловлюється в тому дусі, що для особистості така ситуація виклик, що стимулює внутрішню морально орієнтовану роботу над собою. Своєю чергою, стає актуальною проблема феноменології цінностей особистості у добу цивілізаційної трансформаційної кризи. При цьому, Я. Любимий, обґрунтовує позицію, що феномено-

логічний підхід «розкриває цінності особистості як трансцендентальну передумову актів оцінювання нею поточних життєвих ситуацій і наступного прийняття рішення стосовно відповідних дій та вчинків» [5, с. 13]. Із застосуванням відповідного підходу філософ вказує, що онтологічно цінності є виробленою емпіричним досвідом стратегією вибору особистістю важливих життєвих рішень, а у повсякденному контексті цінності постають як певні філософеми, що репрезентують ідеальні орієнтири практичної діяльності. Очевидний дуалістичний характер цінностей, що завжди виражався опозицією їхнього суб'єктивістського й об'єктивістського трактування, Я. Любимий виражає за допомогою феноменологічного підходу у такий спосіб: «у теоретичному ставленні людини до дійсності цінності є трансцендентальними, а у практичному – мотивувальними й інтенційними» [5, с. 13]. Фактично, філософом окреслюється перспектива ціннісного аналізу через призму інтенціональності, тобто спрямованості свідомості, а це, своєю чергою, відкриває можливість дослідити, як особистість обирає й «конститує» певні цінності у власній свідомості й життєвій активності.

Тему знецінення цінностей у сучасному світі порушує у своїх дослідженнях В. Шамрай. Дослідниця аргументує, що відповідний процес – знецінення цінностей, означає деструкцію не тих чи тих конкретних цінностей, а взагалі ролі інстанції належного в людській життєдіяльності. При цьому, В. Шамрай свою позицію обґрунтовує тим, що «з цінністю (і у вигляді її) з'являється рефлексійне опосередкування належного», але при цьому «недостатньо зауважити нормативний ефект цінностей – важливо довести його до самовизначення людини, до визначального для неї сенсу людяності як такої» [9, с. 13]. До того ж «знецінюванням цінностей піддажується модерна культурна та ідейна спадщина, відбувається розрив з модерном і його цивілізаційними здобутками» [9, с. 15]. Водночас, у своїй міркуваннях дослідниця не лише констатує драматичний процес знецінення цінностей, але й шукає перспективу подолання цієї ціннісної кризи. У розумінні В. Шамрай, на зміну концепції цінностей із зобов'язувальною значущістю, що опосередковані особистою рефлексією гряде ідея утримання – «негативні нормативні презумпції, спрямовані на забезпечення мирної продуктивної взаємодії за умови гарантованих автономій учасників інтеракцій» [9, с. 5]. Втім, науковиця визнає дискусійний характер такої постановки питання, а отже і відкритий характер питання щодо протидії (чи запобігання) знеціненню цінностей, що напевно входить у предметне поле сучасної аксіології.

У контексті виокремлення перспективних завдань теорії цінностей варто звернути увагу на позицію львівських дослідників – В. Бліхар, Б. Католик та Г. Католик, які для дослідження цінностей обирають «психологічну призму». Застосування такого підходу науковці пов'язують з контекстом сучасних військових екзистенцій. Відтак потрактовують цінності, як «персональні конструкції концепції Я, що відображають особисту значущість, володіють певною психологічною енергією, яка активізує поведінку» [2, с. 13]. Водночас, науковці обґрунтовують позицію про те, що «досі не витворено системного підходу до розуміння формування індивідуальних цінностей в процесі становлення концепції Я особистості, індивідуальних цінностей як аспекту самоусвідомлення та активного впливу на процес життєдіяльності» [2, с. 19]. Фактично, В. Бліхар, Б. Католик та Г. Католик наголошують на необхідності розвитку теорії цінностей у руслі екзистенційної аксіології і при цьому показують, що феномен цінностей потребує нових підходів щодо осмислення та ідентифікації в умовах граничного екзистенційного досвіду – досвіду життя на війні чи з війною.

На прикладному аспекті аксіології наголошує С. Горбатюк, яка наголошує на особливому статусі теорії цінностей як методологічної основи аксіології соціогуманітарної безпеки [3]. Логіка дослідниці полягає в тому, що побудова безпечного соціогуманітарного простору, що вочевидь набуває особливої актуальності для України у повоєнній перспективі, зумовлює звернення до феномену та концепту «гуманістичні цінності». Недекларативне формування безпечного соціогуманітарного простору як практичне завдання сучасного публічного управління відповідно потребує пошуку ефективних інструментів зростання ролі гуманістичних цінностей «у визначенні національних інтересів і цілей, посилення впливу на економічне, соціальне, гуманітарне життя суспільства та формування системи світоглядно-ціннісних орієнтацій» [3, с. 28]. Без відповідних інструментів сумнівно виглядає перспектива правової інституалізації гуманістичних цінностей, без чого не можлива імплементація й практична реалізація цінностей у житті суспільства і держави.

Український дослідник М. Підлісний, констатуючи актуальність аксіологічної проблематики у сучасній філософії, вказує на цілу низку проблем ціннісної теорії, вирішення яких і досі залишається на порядку денному. Зокрема М. Підлісний до відповідних проблем відносить змісту аксіологічних категорій, різноманітність критеріїв цінності, реальну практику функціонування цінностей у контексті сучасних викликів

та потрясінь. Науковець дотримується позиції, що сучасна техногенна цивілізація, яка активніше продукує антицінності, ніж орієнтується на гуманістичні й духовні цінності, «перетворила культуру на соціального аутсайдера, висунувши на перше місце ідеал «економічної людини», ринкових амбіцій, штучного середовища» [6, с. 146]. Узагальнюючи позицію М. Підлісного щодо вирішення означених проблем її можна окреслити як «реанімація класичної системи освіти», що передбачає підвищення статусу філософії й стимулювання формування ціннісної свідомості у молоді.

Схожої позиції щодо ролі аксіологічного знання й освіти, висловлює В. Андрущенко у своїй добірній статті – «Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти» [1]. У розумінні науковця ціннісна невизначеність полягає в тому, що система цінностей людської діяльності втратила свою очевидність, привабливість, імперативність. Постмодерні соціальні процеси перетворилися на стихію, у якій «людина постійно перебуває в стані екзистенційної невизначеності, який характеризується колізіями перервного та безперервного, раціонального та ірраціонального, можливістю чи неможливістю особистісної самореалізації, задоволення потреб, запитів та здійснення мрій» [1, с. 7]. Вихід із ситуації ціннісно невизначеності В. Андрущенко вбачає у формуванні загальнолюдських та національних цінностей засобами освіти. При цьому дослідник наголошує на необхідності посилення ролі напрацювань гуманітаристики в освітньому процесі, який, зокрема, має спиратися на філософські й аксіологічні знання [1, с. 10]. Означена позиція є додатковим аргументом щодо уваги до ціннісної теорії та її напрацювань, а також підтверджує прикладне значення аксіології.

Своєю чергою, А. Матвійчук та Ю. Пелех стверджують, що мети сучасної освіти має стати не просто засвоєння універсальних гуманістичних цінностей, а формування аксіологічної культури [13]. При цьому поняття «аксіологічна культура» застосовується у значенні якості особистості, «яка полягає у здатності індивіда до повноцінного сприйняття і розуміння аксіологічних знань, володінні навичкам ціннісної саморефлексії і самоаналізу, умінні ідентифікації персональних і соціальних цінностей, моделюванні ціннісно зважених життєвих стратегій і реалізації комунікації з урахуванням ціннісного аспекту» [12, с. 544]. Особистість із сформованим та високим рівнем аксіологічної культури здатна вибудовувати свої життєві стратегії з усвідомленням їхнього ціннісного фундаменту. Прикметно, що А. Матвійчук та Ю. Пелех не просто

проголошують нагальність та перспективність формування аксіологічної культури, але й пропонують прагматичний інструментарій досягнення відповідного освітнього результату через формування і розвиток ціннісного інтелекту особистості, що його визначено «як сукупну здатність людини усвідомлювати, інтегрувати, емоційно проживати та послідовно втілювати засвоєну (прийняту) систему цінностей у різних контекстах» [13, с. 133]. Окремо наголошується, що в основі концепту ціннісного інтелекту ідея поєднання потенціалу інтелектуальної діяльності з смислоутворюючими можливостями усвідомлення, розуміння та інструменталізації цінностей та, ширше, аксіологічної теорії. Відзначимо, що ідея формування аксіологічної культури засобами освіти, зокрема орієнтуючи освітній процес на розвиток ціннісного інтелекту, цілком узгоджується з постмодерністською установкою щодо надання практичності теоретичним знанням, у цьому випадку – аксіологічним.

Висновки. Викладений вище матеріал дозволяє стверджувати, що і питання розвитку аксіології, і її методологічні аспекти, як і загальні перспективи ціннісної теорії, входять до кола інтересів сучасних українських дослідників. При цьому перша чверть ХХІ ст. позначилася пошуками ефективних методологічних підходів щодо переоцінки системи цінностей та проблем самоідентифікації людини в умовах мінливого суспільства. Зокрема, досі обґрунтовано перспективність звернення в аксіологічному дискурсі до постметафізичної методології, а також залучення таких методичних підходів у контексті аналізу цінностей та ціннісних феноменів як-от феноменологічного, психоаналітичного та кваліметричного.

Окремо констатовано прагнення надати аксіологічним знанням прикладного (практичного) характеру, зокрема у контексті розбудови соціогуманітарної безпеки, а також аксіологізації освіти та формування аксіологічної культури. Зрештою, важливою темою (і викликом) для сучасної аксіології очевидно обґрунтовано вважати процес знецінення цінностей й масштабування ціннісної невизначеності. Розуміємо і визнаємо, що і питання статусу аксіології, і її методологічні та тематичні проблеми, не можуть бути розкриті і, тим більше, вирішені у межах однієї журнальної статті. Тому очевидно повертатимемося до відповідної проблематики у подальших дослідженнях та відкриті до дискусії щодо порушених питань.

Література

1. Андрущенко В. Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти. *Вища освіта України*. 2015. № 3. С. 5–13.

2. Бліхар В., Католик Б., Католик Г. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. 13. С. 11–20. <https://doi.org/10.30970/PS.2022.13.2>

3. Горбатюк С. Є. Теорія цінностей як методологічна основа аксіології соціогуманітарної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2016. № 4. С. 20–30.

4. Єрмоленко А. Війна як виклик для моральних цінностей: Круглий стіл. *Філософська думка*. 2025. № 1. С. 7–65. <https://doi.org/10.15407/fd2025.01.007>

5. Любимий Я. В. Феноменологія цінностей особистості в добу цивілізаційних криз. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2025. Вип. 2(182). Том 1. С. 3–17. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2025.2.1.1>

6. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.

7. Ручка А. Цінності та ціннісна зміна у сучасному суспільстві. *Культурологічна думка. Щорічник наукових праць*. 2013. № 6. С. 172–179.

8. Усанова Л., Усанов І. Ціннісні трансформації: сучасні проблеми та філософські пошуки. *Філософські обрії*. 2008. № 19. С. 87–97.

9. Шамрай В. Війна як знецінення цінностей у глобальному світі. *Філософська думка*. 2023. № 4. С. 5–20. <https://doi.org/10.15407/fd2023.04.005>

10. Dawson Chr., Olsen Gl. W., The Origins of the Western Tradition of Education. *The Crisis of Western Education (The Works of Christopher Dawson)*, Washington: Catholic University of America Press, 1961. S. 3–10.

11. Hart S. L. Axiology – Theory of Values. *Philosophy and Phenomenological Research*. 1971. Vol. 32, № 1. Pp. 29–41.

12. Matviichuk A. V. Axiological Culture and Value Intelligence. *Science in the modern world: innovations and challenges. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2025. Pp. 542–546.

13. Matviichuk A., Pelekh Y. Axiological culture as a fundamental goal of modern education. *Kultura Przemiany Edukacja*. 2025. № 16-17. Str. 125–137. <https://doi.org/10.15584/kpe.2025.10>

Анотація

Смаль І. І. Методологічні підходи українських дослідників теорії цінностей першої чверті ХХІ ст.: актуальні питання та перспективи. – Стаття.

У пропонованій статті предметом дослідницької уваги є ціннісна теорія – аксіологія, та її наукові напрацювання, стан та перспективи розвитку. Мотивом звернення до заявленої теми стало, по-перше значення аксіології у сучасному науковому дискурсі, а, по-друге, пошук новітніх методологічних підходів у галузі ціннісної теорії.

Метою статті є узагальнення й систематизація актуальних й перспективних методологічних підходів українських дослідників аксіологічного вчення першої чверті ХХІ ст. Методологічну основу дослідження

становлять методи та прийоми наукового пізнання, що дозволили зреалізувати заявлену мету.

У роботі наголошується, що загальні тенденції розвитку аксіології вплинули на розвиток аксіологієзнавчих досліджень українських науковців. Констатовано, що стимулом осмислення статусу і перспектив аксіології в українській дослідницькій практиці є цивілізаційні кризи та глобальні військово-політичні протистояння, учасниками яких довелося стати українському суспільству і державі.

Опрацьований у роботі матеріал уможливив твердження, що перша чверть ХХІ ст. позначилася пошуками ефективних методологічних підходів щодо переоцінки системи цінностей та проблем самоідентифікації людини в умовах мінливого суспільства. Українськими філософами упродовж вказаного періоду обґрунтовано перспективність звернення в аксіологічному дискурсі до постметафізичної методології, а також залучення таких методичних підходів у контексті аналізу цінностей та ціннісних феноменів як-от феноменологічного, психоаналітичного та кваліметричного.

Очевидною тенденцією щодо розвитку ціннісної теорії аргументовано вважати максимально прикладне застосування аксіологічного знання. Вагомим чинником розвитку аксіології розглядається її залучення до практик аксіологізації освіти та формування аксіологічної культури, що особливо актуально у зв'язку з драматичними процесами знецінення гуманістичних цінностей.

Ключові слова: аксіологія, аксіологічна культура, глобальні проблеми, теорія цінностей, цінності, ціннісні орієнтації, ціннісний інтелект.

Summary

Smal I. I. Methodological approaches of ukrainian researchers of value theory in the first quarter of the 21st century: topical issues and prospects. – Article.

In the proposed article, the subject of research attention is value theory – axiology, its scientific developments, current state, and development prospects. The motive for addressing the stated topic was, firstly, the significance of axiology in modern scientific discourse, and, secondly,

the search for the latest methodological approaches in the field of value theory.

The aim of the article is to generalize and systematize current and promising methodological approaches of Ukrainian researchers of axiological teachings in the first quarter of the 21st century. The methodological basis of the study consists of methods and techniques of scientific cognition that allowed for the realization of the stated goal.

The work emphasizes that general trends in the development of axiology have influenced the development of axiological research by Ukrainian scholars. It is stated that the stimulus for reflecting on the status and prospects of axiology in Ukrainian research practice is civilizational crises and global military-political confrontations, of which Ukrainian society and the state have had to become participants.

The material processed in the work enables the assertion that the first quarter of the 21st century was marked by the search for effective methodological approaches regarding the revaluation of the value system and problems of human self-identification in a changing society. During the indicated period, Ukrainian philosophers substantiated the promising nature of turning to post-metaphysical methodology in axiological discourse, as well as the involvement of such methodological approaches in the context of analyzing values and value phenomena as phenomenological, psychoanalytic, and qualimetric.

An obvious trend regarding the development of value theory is argued to be the maximum applied application of axiological knowledge. A significant factor in the development of axiology is considered to be its involvement in the practices of axiologization of education and the formation of axiological culture, which is especially relevant due to the dramatic processes of the devaluation of humanistic values.

Key words: axiology, axiological culture, global problems, value theory, values, value orientations, value intelligence.

Дата надходження статті: 03.11.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025